

Kódszám:

OKTATÁSI HIVATAL

**A 2022/2023. tanévi
Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny
második forduló**

**KÉMIA II. KATEGÓRIA
FELADATLAP ÉS VÁLASZLAP**

**Munkaidő: 300 perc
Elérhető pontszám: 100 pont**

ÚTMUTATÓ

A munka megkezdése előtt nyomtatott nagybetűkkel ki kell tölteni a versenyző adatait tartalmazó részt! A munkalapokra nem kerülhet sem név, sem más megkülönböztető jelzés, kizárólag a **versenyző kódszáma**, amelyet minden munkalapra rá kell írni!

A feladatok megoldásához szöveges adatok megjelenítésére nem alkalmas zsebszámológép és függvénytáblázat használható, más segédeszköz nem!

A pótlapok száma:

A megoldást tartalmazó lapok sorszámozva, ezzel a borítólappal együtt küldendők be!

A VERSENYZŐ ADATAI

Kódszám:

A versenyző neve: ..... oszt.: .....

Az iskola neve: .....

Az iskola címe: ..... irsz. .... város

..... utca ..... hsz.

Az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyek megvalósulását az NTP-TMV-M-22-A0002 projekt támogatja

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

Nemzeti
Tehetség Program

Ú T M U T A T Ó
a dolgozat elkészítéséhez

1. A második forduló feladatlapja két feladatsort tartalmaz.
Az **I. feladatsor** megoldásait a **borító III. és IV. oldalán lévő VÁLASZLAPON** jelöljük.
A **II. feladatsor** számítási feladatait feladatonként **külön lapra** kérjük megoldani. A lap felső részén tüntessük fel a versenyző kódszámát,
kategoróját és
a feladat sorszámát.
2. **FIGYELEM!**
A **dolgozathoz** (a II. feladatsor megoldásához) **csatolni kell** az **ADATLAPOT és a VÁLASZLAPOT (a feladatlap I-IV. oldalszámú borítólapiját)**!
Az I. és a II. feladatsor nyomtatott feladatait (**csak a feladatlap 1-8. oldalait!**) megtarthatják a versenyzők.
3. A megoldásokat tetszés szerinti sorrendben lehet elkészíteni. Fogalmazványt (piszkozatot) nem szükséges készíteni. Törekedjünk a megoldások világos, szabatos megfogalmazására és **olvasható, áttekinthető leírására!**
4. A dolgozatnak **a feladat megoldásához szükséges egyenleteket, mellékszámításokat, indoklásokat is tartalmaznia kell!** Ferde vonallal határozottan áthúzott részeket nem veszünk figyelembe.
A számítások végeredményét – **a mértékegységek megjelölésével** – kétszer húzzuk alá!
A végeredmény pontossága feleljen meg az adatok pontosságának!
5. Segédeszközként függvénytáblázat és szöveges adatok tárolására nem alkalmas zsebszámológép használható.

I. FELADATSOR

Az I. feladatsorban 8 feladat szerepel. Válaszait a borítólapon III. és IV. oldalán található **VÁLASZLAPRA** írja!

1. Egy kémikus sósav mérőoldat pontos koncentrációjának meghatározására készült. Ehhez mindenekelőtt kipipettázott $10,00 \text{ cm}^3$ $0,1015 \text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú NaOH-mérőoldatot. Ekkor még nem gyanakodott semmire, hiszen a lúgoldat a várakozásoknak megfelelően átlátszó és színtelen volt. Amikor a lúgoldatot elkezdte titrálni a sósav mérőoldattal, eleinte minden rendben ment, ám az ekvivalenciapont közelében fehér csapadék jelent meg az oldatban. Ez a csapadék jelentős sósavfőlsleg hatására aztán eltűnt. A sósav tisztaságához nem férhetett kétség, így egyértelmű volt, hogy a nátrium-hidroxid-oldat tartalmazhatott valamilyen fémsó-szennyeződést.

a) *A felsoroltak közül melyik fém ionja lehetett a szennyező?*

- A) Réz.
- B) Cink.
- C) Magnézium.
- D) Bárium.
- E) Vas.

b) *Írja fel a csapadékleválást és oldódást magyarázó reakcióegyenleteket!*

3 pont

2. Jó néhány olyan fémötvözet létezik, amely standard körülmények között folyadék halmazállapotú. Három, kétkomponensű folyékony ötvözetet vizsgálunk. Mindhárom reagál a vízzel, miközben egy színtelen és szagtalan gáz fejlődik, de az egyéb tapasztalatok eltérőek. Az ötvözeteket alkotó hat fém közül öt fém egybefüggő csoportot alkot a periódusos rendszerben (azaz a szomszédoknak vagy a rendszáma tér el eggyel vagy közvetlenül egymás alatt vannak a periódusos rendszerben).

- Az **A** ötvözet cseppjei vízzel reagálva a felszínen úsznak hevesen mozogva. A fejlődő gáz meggyullad és sárga lánggal ég. A reakció lejátszódása után átlátszó oldatot kapunk, és elemi fém sem marad vissza. Az ötvözet mindkét komponense jelentős élettani szereppel bír.
- A **B** ötvözetből vízzel reagálva a gázfejlődés közben az oldatban fehér csapadék keletkezik. Az edény alján folyékony elemi fém található, amely az oldat $25 \text{ }^\circ\text{C}$ -ra való lehűlésekor megszilárdul. A fém és a csapadék felett ekkor, gyakorlatilag semleges kémhatású tiszta víz marad vissza.
- A **C** ötvözetből szintén gáz és csapadék keletkezik. A reakció végén visszamaradó elemi fém viszont $25 \text{ }^\circ\text{C}$ -on is folyékony. A fém és csapadék felett található oldat enyhén lúgos kémhatású.

a) *Azonosítsa az ötvözeteket összetevőik vegyjelével!*

b) *Írja fel a csapadékok képződésének egyenletét!*

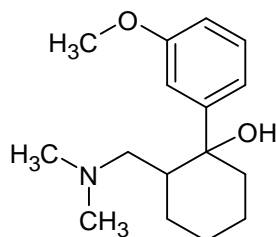
7 pont

3. A nátrium-jodid-oldat színtelen, a vas(II)-nitrát-oldat is csak nagyon halvány zöld. Mindkét oldat jól láthatóan megsárgul, ha levegőn állni hagyjuk.

- a) Írja fel a színváltozásért felelős reakciók egyenletét!
b) Javasoljon egy-egy olyan reagenst, amellyel a megsárgult oldatok elszínteleníthetők!
Írja fel a lejátszódó reakciók egyenletét!

4 pont

4. A gyógyszerek hatóanyagainál ma már nagyon szigorúan ügyelnek arra, hogy a lehetséges sztereoizomerek közül csak egyet használjanak, mert azok biológiai hatása eltérhet. A tramadol egy, az ópiumszármazékokkal rokon hatásmechanizmusú erős fájdalomcsillapító. A szerkezetét az ábra mutatja.

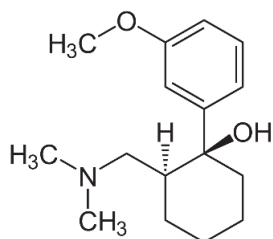
- a) Hány sztereoizomere létezik a tramadolnak?

A tramadol a szervezetbe kerülve gyorsan átalakulást szenved. A lebontó enzimek által előállított származékban az étercsoport helyén fenolos hidroxilcsoport van, és sokkal erősebb a biológiai hatása.

- b) Rajzolja fel ennek a származéknak a konstitúcióját!

Kivételes módon a tramadol gyógyszerkészítményeibe nem csak egy sztereoizomer, hanem egy enantiomerpár kerül be. Ugyanis a pár mindkét tagjának (pontosabban a megfelelő bomlástermékeknek) eltérő és egymást erősítő biológiai hatása van.

Az ábrán a gyógyszerbe kerülő egyik tramadolizomer szerkezete látható a kiralitáscentrumok konfigurációjának jelölésével.

- c) Rajzolja fel a gyógyszerbe kerülő másik enantiomer szerkezetét úgy, hogy a sztereokémiát is jelezze vastagított és szaggatott vonalakkal, ahogy az ábra mutatja!

3 pont

5. A természetes berillium gyakorlatilag tisztán a ${}^9\text{Be}$ izotópot tartalmazza. Az egy neutronnal nehezebb izotóp viszonylag gyorsan, az egy neutronnal könnyebb izotóp pedig extrém gyorsan bomlik. Az egyik bomlás alfa-, a másik béta-sugárzással jár.

a) *Milyen nuklidok keletkeznek ebben a két bomlásban? Adja meg a rendszámukat és a tömegszámukat!*

Maga a ${}^9\text{Be}$ izotóp egy másik érdekes magreakció szereplője lehet. Az alfa-sugárzó amerícium-242 izotóppal berilliumot összekeverve neutronsugárzást lehet előidézni. Ugyanis a berilliummagokból a nekik ütköző alfa-részecskék hatására egy neutron kibocsátása közben új atommag keletkezik.

b) *Milyen új nuklidok keletkeznek a két izotóp keverékében? Adja meg a rendszámukat és a tömegszámukat!*

4 pont

6. A molekulákat aszerint is lehet csoportosítani, hogy milyen a szimmetriájuk. Ilyenkor a molekula belső szimmetriaműveleteit tekintjük, vagyis azt, hogy milyen műveletek (mint pl. ponton át tükrözés, síkra tükrözés, elforgatás egy tengely körül) viszik át önmagába a molekulát.

Azok a molekulák, amelyeknek pontosan megegyeznek a szimmetriaműveletei, ugyanabba a szimmetriacsoportba tartoznak, még ha az alakjuk el is tér. Például az ammóniának és a klórmétánnak egyaránt egy háromfogású forgástengelye (egy teljes forgatás során háromszor ismétlődik a szerkezet), és három belső tükörsíkja van, így egy csoportba tartoznak. A ciklopropánnak ezeken a műveleteken felül még egy további tükörsíkja is van, az már egy másik csoportba kerül a PF_5 molekulával együtt.

Mely molekula vagy molekulák tartoznak az adott molekulával azonos szimmetriacsoportba?

a) A bór-trifluorid csoportjába:

A) benzol   B) 1,2,3-tribrómbenzol   C) 1,3,5-triklórbenzol   D) ammónia

b) Az etilén csoportjába:

A) naftalin   B) 1,1,2-triklóretén   C) 1,1-diklóretén   D) 1,2,4,5-tetraklórbenzol

c) A víz csoportjába:

A) kén-dioxid   B) szén-dioxid   C) diklórmétán   D) kloroform

5 pont

7. Egy szénhidrogén bizonyos mennyiségének tökéletes elégetése során keletkező szén-dioxid tömege 2,239-szerese a keletkező víz tömegének.

a) *Mi a szénhidrogén összegképlete?*

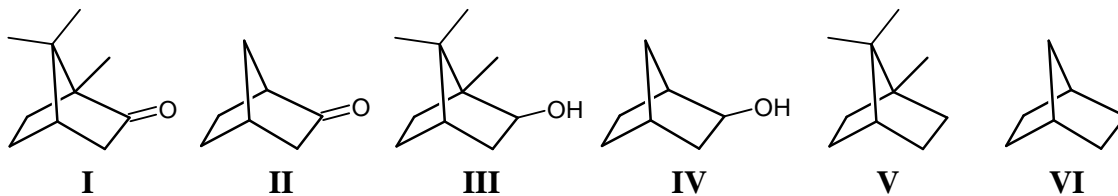
A szénhidrogén klórral megfelelő körülmények között szubsztitúciós reakcióba lép. A folyamat során csak kétféle konstitúciójú monoklór-származék képződhet.

b) *Adja meg a szénhidrogén konstitúcióját!*

c) *Hányféle konstitúciójú diklór-származék képződhet ugyanilyen körülmények között?*

6 pont

8. Az alábbi képletek a kámfor (I), a norkámfor (II) és a belőlük redukcióval nyerhető vegyületek (III – VI) szerkezetét mutatják. *Hány kiralitáscentrum van az egyes molekulákban?*

3 pont

II. FELADATSOR**1. feladat**

Szecsői tanár úr látványos kémiai kísérleteket mutatott be.

Az első kísérlet lényege, hogy kihív egy diákot, és megkéri, hogy mártsa a kezét szappanos vízbe. Ezután egy vékony cső segítségével propán-bután gázzal jókora buborékot fúj a kezébe, majd meggyújtja. Optimális esetben a diák keze a tűzgömb ellenére sértetlen marad.

a) *Számítsa ki, hogy egy 100 cm³ térfogatú buborék elégése során fejlődő hő elvileg mennyi vizet melegítene fel 18 °C-ról 40 °C-ra! A víz fajhője ebben a hőmérséklet-tartományban 4,18 J/(g·K)-nek vehető. A kísérlet során használt PB-gáz propántartalma 45 m/m%, a tanterem hőmérséklete 18 °C, a légnyomás 101 kPa.*

A megoldásában egyértelműen tüntesse fel, hogy milyen adatokat használt fel a számításhoz!

A bemutató után a diák megjegyezte, hogy azért a tenyere érezte a láng melegét. Emiatt Szecsői tanár úr elgondolkodott, hogy nem lenne-e jobb, biztonságosabb PB-gáz helyett vezetékes gázzal (ami metán mellett néhány százalék etánt tartalmazhat) elvégezni a kísérletet.

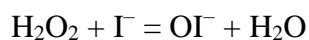
b) *Állapítsa meg, hogy a felszabaduló hő szempontjából – adott méretű buborék esetén – melyik gáz használata esetén kisebb az égési sérülés kockázata! Válaszát számítással támassza alá!*

c) *Ha sikerül a diák kezéről leválasztani a buborékot, akkor melyik gáz esetén szállna felfelé a levegőben? Válaszát indokolja!*

A tanár úr másik kedvenc kísérlete az „elefántfogkrém” névre hallgató reakció. Ehhez töményebb hidrogén-peroxid-oldatot kevés folyékony mosószerrel keverünk, majd a keverékhez egy magas mérőhengerben néhány cm³ tömény kálium-jodid-oldatot adunk. A reakció néhány másodperc után beindul, intenzív habképződés tapasztalható, ami kifut a mérőhengerből. Ha a képződő habba parázsló gyújtópálcát tartunk, az hevesen égni kezd.

d) *Írja le a habképződést okozó kémiai reakció egyenletét, és magyarázza meg a parázsló gyújtópálca lángra lobbanását!*

A fenti reakcióban a jodidionok katalizátorként funkcionálnak. A jelenséget két egymást követő reakciólépéssel magyarázhatjuk. Az első lépés a következő:

e) *Írja fel a második lépés egyenletét!*

Szecsői tanár úr egyszer véletlenül olyan hidrogén-peroxid-oldatot használt, amelyhez előzetesen 20%-os kénsavoldatot kevert. (Ezt egy másik reakcióhoz készítette elő, de figyelmetlen volt.) Amikor ehhez öntötte hozzá a KI-oldatot, mindenki meglepetésére sárgásbarna szín jelent meg, habképződés pedig egyáltalán nem volt megfigyelhető.

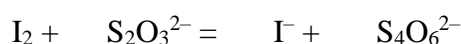
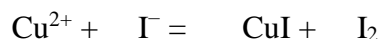
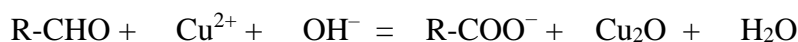
f) *Mi történt? Írja fel a lejátszódó reakció egyenletét!*

10 pont

2. feladat

Borok redukáló cukortartalmának meghatározása redoxititrálással történik. A redukáló cukrok lúgos közegben (amit Fehling II-oldattal biztosítunk) a Cu^{2+} ionokat Cu^+ ionokká képesek redukálni, az oldatból Cu_2O csapadék válik ki. A reakciót forralással gyorsítjuk, a Cu^{2+} ionokat feleslegben alkalmazzuk. A reakció lejátszódása után az oldatban visszamaradt, azaz feleslegben lévő Cu^{2+} ionok mennyiségét kálium-jodid-oldat hozzáadása után savas közegben, nátrium-tioszulfát-oldattal való titrálás során határozzuk meg.

a) *Egészítse ki a lejátszódó reakciók egyenletét!*

A titráláshoz 41,58 g $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$ -ból, illetve kb. 14 g $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$ -ból 1000-1000 cm^3 oldatot készítünk desztillált vízzel. A kénsavoldat elkészítéséhez 175 cm^3 kénsavból ($\rho = 1,82 \text{ g/cm}^3$) 2000 cm^3 oldatot hígítunk.

b) *Számítsa ki a réz(II)-szulfát-oldat pontos koncentrációját!*

A mérés első lépéseként elvégzünk egy „vak” titrálást, vagyis borminta helyett desztillált vizet titrálunk meg. A korábban elkészített réz-szulfát-oldatból 10,00 cm^3 -t kimérünk egy 250 ml-es Erlenmeyer-lombikba, az oldatot 10 cm^3 Fehling II-oldattal meglúgosítjuk, bor helyett 5,00 cm^3 desztillált vizet adunk hozzá, majd 1,5 percre elektromos melegítőre helyezzük. Hagyjuk kihűlni az oldatot, majd feleslegben kálium-jodid-oldatot és kénsavoldatot adunk hozzá, végül nátrium-tioszulfát-oldattal megtitráljuk megfelelő indikátort használva. A fogyás 30,0 cm^3 .

A számítások során a borminta összes redukáló cukortartalmát tekintjük glükóznak.

c) *Milyen indikátort használna a titrálás során?*

d) *A fent készített oldatokkal és a leírt eljárással hány g/l redukáló cukortartalomig lehet hígítás nélkül vizsgálni a borokat?*

Egy bormintát 5-szörös térfogatúra hígítottunk, majd ennek 5,00 cm^3 -ével elvégeztük a titrálást, pontosan ugyanúgy, mint az előbbieken. A fogyás 11,3 cm^3 lett.

e) *Számítsa ki a vizsgált bor redukáló cukortartalmát g/l-ben!*

12 pont

3. feladat

A timsó a $\text{KAl}(\text{SO}_4)_2 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$ összetételű szulfát, egy kettős só közönséges neve. Érdekes módon a timsóval megegyező kristályszerkezettel számos más só is leírható. Ezekben a szulfácionok és a kristályvíz mellett mindig egy egyszeres töltésű és egy háromszoros töltésű kation található.

Összegképletük:

$\text{AB}(\text{SO}_4)_2 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$, ahol A és B a kationokat jelzi.

Egy ilyen ismert timsóvariáns oxigéntartalma 66,36 $m/m\%$, hidrogéntartalma 5,85 $m/m\%$.

Melyik timsóról van szó? Számítással határozza meg a képletét!

8 pont

4. feladat

A laboratóriumban fémtárgyakat próbálunk nikkelezni. Ehhez nikkel(II)-szulfát oldatát elektrolizáljuk 4,00 A áramerősséggel, grafitanóddal, a bevonandó tárgyat katódnak kapcsolva. A nikkel sűrűsége $8,9 \text{ g/cm}^3$. A tárgy felülete $0,25 \text{ m}^2$, és az előállított bevonat vastagsága $0,0025 \text{ mm}$.

a) *Elvileg hány percig tart a tárgy bevonása?*

A módszer azonban nem optimális. Legfőképpen azért, mert az elektrolízis közben változik az oldat pH-ja, és ez bonyodalmakat okoz a nikkelréteg leválásánál. Másrészt, mivel csökken az oldat nikkelkoncentrációja, bizonyos időközönként valamilyen nikkelvegyületet kell az elektrolitoldathoz adagolnunk.

b) *Milyen irányban változik az elektrolitoldat pH-ja az elektrolízis közben? Válaszát egyenlet felírásával indokolja!*

c) *Napi 50 ilyen tárgy nikkelezése esetén elvileg hány gramm $\text{Ni}_4(\text{CO}_3)(\text{OH})_6 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$ lenne szükséges naponta a leválasztott nikkel pótlására?*

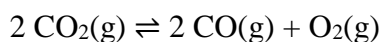
d) *Az eljárás egy egyszerű változtatásával megakadályozhatjuk az oldat pH-változását, és elkerülhetjük a nikkelvegyület időközönkénti adagolását is. Mi ez a változtatás?*

7 pont**5. feladat**

$1,00 \text{ dm}^3$ térfogatú zárt tartályba szénport és tiszta oxigént mérünk be. A hőmérsékletet 1600 K -re emelve a szilárd fázis teljesen eltűnik, a nyomás pedig 600 kPa lesz. A kapott gázelegyenletben a CO és a CO_2 anyagmennyiség-aránya $1,00 : 2,00$.

Hány gramm szenet és hány gramm oxigént tartalmazott eredetileg a tartály?

Ilyen magas hőmérsékleten figyelembe kell venni a szén-dioxid termikus disszociációját is:

A megadott egyenlethez tartozó egyensúlyi állandó 1600 K -en $3,97 \cdot 10^{-3} \text{ mol/dm}^3$.

8 pont**6. feladat**

Ha réz(II)-szulfát-oldathoz nátrium-szulfid-oldatot csepegtetünk, egy vörös színű csapadék (**X**) keletkezését figyelhetjük meg. Nátrium-szulfid helyett ammónium-szulfittal vagy nátrium-diszulfittal ($\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_5$) is ugyanezt az anyagot kapjuk. Az **X** anyag sztöchiometrikus összetételű, kristályszerkezetét is pontosan meghatározták. Kristályvizet tartalmaz, melyet hevítéssel eltávolíthatunk. A szerkezetvizsgálatok alapján egyértelmű, hogy anionként kizárólag szulfidionok találhatók benne.

Ha az **X** anyag $2,000$ grammját tömény salétromsavban oldjuk (ekkor nitrozus gázok fejlődnek), majd az oldathoz bárium-nitrát-oldatot adunk feleslegben, $2,414 \text{ g}$ fehér csapadék válik le.

Ha **X** egy másik $2,000$ grammos mintáját levegőn magas hőmérsékleten huzamos ideig hevítjük, $1,234 \text{ g}$ fekete szilárd anyagot kapunk.

a) *Számítással határozza meg az **X** vegyület képletét!*

b) *Írja fel az **X** vegyület képződésének reakcióegyenletét (vagy ionegyenletét) valamelyik fent említett előállítási mód esetén!*

c) *Írja fel az **X** vegyület levegőn történő hevítése során lejátszódó reakció egyenletét!*

10 pont

7. feladat

Az aszkorbinsavat ($C_6H_8O_6$) és mononátriumsóját az élelmiszeripar és a kozmetikumgyártás adalékként is használja nem csupán vitaminként, hanem redukáló hatásuk miatt is. Gátolják például a gyümölcsök oxigén hatására bekövetkező barnulását, a krémek oxidációját. Az aszkorbinsav ugyanakkor határozottan savanyú ízű. Savi disszociációs állandója $6,76 \cdot 10^{-5}$.

Házi praktikaként azt javasolják, hogy szódabikarbónával keverve használják fel a tiszta aszkorbinsavat olyan helyzetekben, ahol a savanyú mivolt zavaró lehet.

Az így kapott porkeveréket vízben oldva az oldás közben jól láthatóan egy reakció is lejátszódik.

a) *Írja fel a reakció egyenletét összegképleteket használva!*

Megfelelően összeállított porkeverék oldása után a kapott oldat pH-ja 5,5 (bőrsemleges) lesz. Az oldatban nincs már szódabikarbóna, és az oldott gázok sem befolyásolják a kémhatását. Sőt, a kapott oldat koncentrációjától sem függ érdemben a pH (a nagyon tömény és nagyon híg oldatok kivételével).

b) *Egy tömegegység aszkorbinsavhoz hány tömegegység szódabikarbónát kell keverni, hogy a porkeveréket vízben oldva 5,5 pH-jú (bőrsemleges) oldatot kapjunk?*

10 pont

VÁLASZLAP

1.	a)	b)
----	----	----

2.	a)	A:	b)
		B:	
		C:	

3.	a)
	b)

4.	a)	b)	c)

5.	a)	b)

6.	a)	b)	c)

7.	a)	b)	c)

8.	I	II	III	IV	V	VI

A továbbiakat a Versenybizottság tölti ki!

ÖSSZESÍTÉS

	1. javítás	2. javítás	3. javítás
I. feladatsor			
II. feladatsor			
1. feladat			
2. feladat			
3. feladat			
4. feladat			
5. feladat			
6. feladat			
7. feladat			
Összpontszám			

1. javító bizottsági tag

2. javító bizottsági tag

3. javító bizottsági tag